

SIR PETER FREDERICK STRAWSON

Sir Peter Frederick Strawson (nar. 23.11.1919 v Londýně) vstoupil do filosofie dvěma významnými polemikami: diskusí s J. L. Austinem o pojmu pravdy (*Truth*, 1950; později např. *A Problem about Truth* 1964; *Truth: A Reconsideration of Austin's Views*, 1965), a především kritikou proslulé Russellovy teorie deskripce (*On Referring*, 1950; *Identifying Reference and Truth Values*, 1964 aj.). Proti Russellově tezi, že individuální deskripce (výrazy typu "Současný americký prezident") nemají referenční funkci a že adekvátní logická analýza vět, v nichž se vyskytují, je musí eliminovat pomocí kvantifikátoru, proměnných, predikátů a logických spojek, staví Strawson referenční pojetí deskripce. Užitím věty obsahující individuální deskripce se presuponuje (t.j. dává se najevo předpoklad), že existuje přesně jedno individuum, které ji splňuje. Pravdivost této presupozice je podmínkou toho, aby celá promluva měla pravdivostní hodnotu (byla pravdivým nebo nepravdivým tvrzením). Strawsonova teorie našla řadu stoupenců i odpůrců. Strawson sám projevil v následujících diskusích jistou pružnost: poukázal např. na to, že Russellovo pojetí je intuitivně přijatelnější v případech, kdy individuální deskripce nestojí v pozici tématu (z hlediska aktuálního členění) a připustil pragmatický výklad svého pojmu presupozice.

Spolu s J. Scarlem navrhl novou, subtilnější variantu deskriptivistického pojetí vlastních jmen. Jméno referuje prostřednictvím deskriptivních určení, ale není (jako u Fregeho) zkratkou určité individuální deskripce: jeho smyslem je třída disjunktivně spojených deskripce. Referentem je pak individuum splňující "dostatečně velký" počet z těchto deskripce. Zároveň Strawson předjímá jeden z podstatných aspektů kauzální teorie reference, když analyzuje případy "parazitního" užití vlastních jmen: mluvčí přejímá jméno i s jeho referenční funkcí, a spoléhá se na identifikační znalost, kterou se jmenem spojují jiní.

Strawsonova nejvlivnější práce (*Individuals*, 1959) je koncipována jako příspěvek do "deskriptivní metafyziky": disciplíny, jejímž cílem je popsat (nikoli reformovat) strukturu našeho myšlení a vypovídání o světě. V první části knihy Strawson zdůvodňuje ontologickou původnost materiálních objektů v tom smyslu, že princip jejich identifikace nevyžaduje referenci k objektům jiného typu. Zároveň ukazuje, že máme-li se vyhnout solipsismu, musíme považovat za primitivní i kategorii osoby: nelze ji zkonstruovat z pojmu myslí (mind) a pojmu těla (body). Osoba je pro něj entitou, jíž se připisují jak fyzické tak mentální predikáty: to ho staví do opozice jak proti

karteziánské tezi, že mentální stavy přísluší zvláštní mentální substanci, tak proti tezi, že mentální stavy nelze připisovat ničemu ("no-ownership theory"). Ve druhé části knihy se zdůvodňuje úzké sepětí mezi pojmem jednotliviny a pozicí logického subjektu v subjekt-predikátové větě. Teorie predikace, originálně navazující na tradiční aristotelské a kantovské kategoriální pojetí subjekt-predikátové distinkce, je tématem prostupujícím i řadu dalších Strawsonových prací (*Singular Terms and Predication*, 1961; *The Asymmetry of Subject and Predicate*, 1970; *Subject and Predicate in Logic and Grammar*, 1974, aj.). Zatímco na počátku své filosofické dráhy považoval Strawson rozlišení mezi jednotlivinami (particulars) a obecnými určeními (general concepts) za odvozené ze subjekt-predikátové struktury věty (*On Referring*), brzy přešel k výkladu logicko-gramatických distinkcí z ontologických (*Individuals*). Z asymetrie mezi jednotlivinami a obecninami (druhé jsou lépe disponovány pro určování prvních než naopak) odvodil celý systém hierarchicky uspořádaných gramatických asymetrií mezi subjektovými a predikátovými výrazy. Značnou pozornost věnoval rozdílu mezi způsoby, jakými subjektové a predikátové výrazy identifikují to, co uvádějí do komunikace (Strawson v této obecné rovině užívá výraz "introduce" spíše než "refer to" nebo "stand for"). Na těchto analýzách založil další (identifikační) kritérium subjekt-predikátové distinkce, ale považoval je za podřízené kategoriálnímu principu.

P. F. Strawson sehrál výraznou roli při rozvoji intencionálně založené teorie významu a mluvních aktů (*Intention and Convention in Speech Acts*, 1964). Kritizoval Austinovo pojetí mluvních aktů (slib, rozkaz, tvrzení, atd.) jako plně konvenčních a poukázal na neeliminovatelnou roli intence mluvčího při identifikaci významu promluvy. Zároveň kriticky analyzoval Griceův raný pokus o intencionální definici významu promluvy pro mluvčího (t.j. pojmu "mítni něco promluvou" v komunikativním smyslu) a zřejmě jako první ukázal nebezpečí nekonečného regrese v definicích tohoto základního pojmu intencionální sémantiky (tento problém se pak ukázal jako fatální pro celý Griceův program). Jako jeden z prvních (*Meaning and Truth*, 1969) také nastolil otázku možné syntézy dvou vlivných programů v teorii významu: intencionální sémantiky (t.j. Griceova projektu výkladu sémantických pojmů pomocí pojmů psychologických, v poslední instanci pomocí intencí mluvčího zaměřených na adresáta) a pravdivostně podmínkové teorie významu v Davidsonově pojetí (t.j. programu využívajícího teorie pravdy Tarského typu jako modelu pro teorie významu pro jednotlivé jazyky). Pro mnohé filosofy jazyka se tato syntéza stala perspektivním programem v teorii významu.

Vedle ontologie, filosofie jazyka a logiky zasahuje jeho dílo do teorie poznání, filosofie vědomí (philosophy of mind), etiky a teorie jednání (srov. m.j. *Freedom and Resentment and Other Essays*, 1974; *Scepticism and Naturalism: Some Varieties*, 1985) a také do historicko-filosofických diskusí: výjimečný ohlas měla jeho osobitá interpretace Kantovy *Kritiky čistého rozumu*, kterou je třeba vnímat v kontextu s projektem "deskriptivní metafyziky" (*The Bounds of Sense*, 1966). Tato práce iniciovala mimo jiné diskuse o povaze a funkci "transcendentálního argumentu".

P. F. Strawson je jednou z klíčových postav poválečné analytické filosofie a charakteristickým představitelem oxfordského filosofického myšlení (W. V. Quine o něm v r. 1985 napsal: "If one man were to be singled out as personifying Oxford analytic philosophy over the past thirty years, Sir Peter would be that person"). Díky hlubokému zakotvení v kontinentální metafyzické tradici však zároveň překročil hranice tohoto proudu a stal se pro mnohé filosofy uznávaným představitelem univerzálních hodnot racionality. V roce 1968 se stal jako nástupce G. Ryla "profesorem metafyzické filosofie" na Oxfordské Univerzitě (byl "fellow" Univerzity College a Magdalene College). V roce 1977 byla jeho výjimečná intelektuální autorita stvrzena způsobem odpovídajícím britským tradicím: udělením titulu Sir. Čeští filosofové měli příležitost setkat se s ním roce 1994, kdy pracovní skupina filosofie jazyka a vědy Filosofického ústavu AV ČR uspořádala přednášky P.F. Strawsona v Praze a Karlových Varech. V pražském Karolinu vystoupil s přednáškou nazvanou *Individuals*.

Petr Kořátko